

Významné osobnosti naší univerzity

Emanuel Chalupný – 130 let od narození

Sociolog, právník, publicista, historik, literární historik a editor. A kromě toho autor monografií o významných osobnostech české literatury – tím vším byl Emanuel Chalupný (14. 12. 1879 – 27. 11. 1958), rodák z jihočeského Tábora, který ve rodném městě také zemřel.

Ptát se, co je z Chalupného díla stále živě ještě dnes, co lze z jeho duchovního odkazu nejlépe připomenout, není zrovna lehký úkol. A nejlépe by bylo, kdyby na předchozí otázku, nadto vyznačené jen v obrysech, mohl odpovídat právník, sociolog, historik i literát. Každý za sebe a pochopitelně také za E. Chalupného, k jehož dílu a k profilu jeho osobnosti by se měl snažit každý proniknout. Nesmíme však zapomenout na to, že píšeme stat k Chalupného jubileu, jejímž základním cílem by mělo být podání takřka celkového vědeckého a v tomto případě rovněž literárního profilu jubilanta. A hned se nabízí otázky: Byl snad E. Chalupný básník anebo prozaik? Leč k tomu dále.

V rodném městě navštěvoval základní školu a maturoval na gymnáziu (1898), načež studoval na pražské Karlově univerzitě práva (JUDr. 1903). Poté působil jako advokát, v období 1910–28 v Táboře. Sociologií se začal zabývat od počátku 20. století a z našeho hlediska pokládáme za důležité vyzvednout několik skutečností. V první řadě to, že se stal jedním ze zakladatelů české sociologie, jak to lze doložit jeho fundamentálním dílem, pěti svazkovou *Sociologií*, vycházející od roku 1916. Tomuto dílu předcházely průpravné, knižně vydané studie počínaje prací *České studentstvo v posledním čtvrtstoletí* (1902) a dvojdílným *Úvodem do sociologie* (1902). Zajímavé je, že připomenuté základní dílo začal E. Chalupný knihou *Sociologie I. Základy* (1916) a hned po ní následovaly svazky *Sociologie V. Vývoj* (1917), *Sociologie III. Skladba I.* (1919) a nedlouho po válce ještě *Sociologie IV. Skladba 2.* (1921) a *Sociologie II. Dějiny sociologie* (1922). Poté byl Chalupný jmenován docen-

tem (1923) a mimořádným profesorem na univerzitě v Brně (1936); kromě toho docentem sociologie na Českém vysokém učení technickém v Praze (1924) a profesorem na pražské Svobodné škole politických nauk (1928). Výčet by mohl pokračovat, připomeňme jenom, že „jako čelný český sociolog“ (z hesla o něm v *Lexikonu české literatury II*, 1993) byl po několikaleté viceprezidentem instituce L'Institut international de sociologie v Ženevě. Penzionován byl v roce 1939 a žil poté v Táboře.

Specifické zájmy E. Chalupného v oboru sociologie lze doložit poukazem na některé jeho práce, jako jsou knihy *Národní povaha česká* (1907), svým způsobem předjímající úvahy i spory o národní povaze, které se rozvinuly v prvních letech po vzniku samostatného Československa. Brzy poté následují svazky *Úkol českého národa* (1910) a *Úvahy politické* (1911), dále *Boj za očistu české vědy a filozofie proti F. Krejčímu, E. Rádlovi* (1912). Poslední název symbolicky hodně vypovídá o Chalupného směřování politickým a filozofickým z let před první světovou válkou. Z meziválečného období chceme – v souvislosti s předchozím a také s tím, co ještě nastíníme – připomenout následující práce: *Právní filozofie V. S. Solovjeva* (1920), *Přední tvárcové národního programu: Jungmann, Havlíček, Tyrš, Masaryk* (1920), *Sokolstvo a socialismus* (1920), *Husitství, táboři a prof. Pekař* (1928), *Masaryk jako sociolog* (1937), Z další činnosti, nadto spjaté s Brnem připomeňme, že redigoval časopis *Přehled* (1906–10), v Táboře Troenov 1918–21 (ostatně věnoval se náruživě rovněž regionální historii) a hlavně *Sociologickou revui* (1930–40, s I. A. Bláhou a J. L. Fischerem).

Pro E. Chalupného bylo příznačné, že sociologická hlediska se snažil aplikovat na jiné vědní obory. Zajímá nás především to, jakým způsobem tato hlediska uplatňoval ve svých výkladech některých stěžejních osobností a vlastně i vývoje české literatury. Domníváme se, že velmi podnětně, byť je to někdy přehlíženo. Dostáváme se tedy do oblasti Chalupný jako literární historik; přičemž je možné vést také úvahu, do jaké míry byl „sociologem literatury“, leč toto označení se nám nezdá být

adekvátní. V oblasti „prací o literatuře“ soustředil se E. Chalupný na osobnosti, které mu byly blízké. Připomeňme, že se se svým současníkem Otokarem Březinou sblížil osobně. Z těch zesnulých šlo o Karla Havlíčka Borovského, Josefa Jungmanna, J. V. Sládka, z Chalupného o čtrvstoletí starších vrstevníků šlo o Josefa Holečka (1853–1929). Jen pro příklad některé tituly: *Havlíček. Obraz psychologický a sociologický* (1908) a potom monografie *Karel Havlíček* (1911), *Josef Jungmann* (1911), *Studie o Otokaru Březinovi a jiných zjevech českého umění a filozofie* (1912), *J. V. Sládek a lumírovská doba české literatury* (1916), *Dílo Josefa Holečka* (1926). A nezapomeňme na knihu vydanou v protektorátních letech a málo známou – *Literární historie a sociologie* (1943).

Popravdě řečeno tyto práce nelze přeceňovat. Měly být hlavně materiálem pro sociologické analýzy českého národního programu i národní povahy. Ale toto zaměření v lecčem přesahovalo. Mohla by to prokázat podrobněji a hlavně do hloubky zaměřená literárněvědná studie, soustředěná především na podrobnější výklad vývojové linie Jungmann – Havlíček – Masaryk, kterou Chalupný pokládal za důležitou jak ve vývoji české vědy, tak literatury. Anebo studie věnovaná problematice jeho osobního sblížení – a nikoli jenom prostřednictvím korespondence – s O. Březinou a rovněž s F.X. Šaldou. Vždyť oba poslední jmenovaní jej potřebovali též jako advokáta – E. Chalupný spravoval Šaldovu písemnou pozůstalost a po jistou dobu vedl Společnost F. X. Šaldy. Další snahy o aktuální přiblížení díla a osobnosti E. Chalupného by mohly navázat i třeba na onen počín, za který pokládáme edici s názvem *Duchovní přátelství* (vzájemná korespondence E. Chalupného, L. Klímy a O. Březiny, 1940, uspořádal Jaroslav Kabeš). Březinovských aktivit E. Chalupného bylo víc. Vždyť sám anebo spolu s jinými vydal Březinovy *Nové eseje* (1930, s O. Fialou a M. Lukšů), básnickovy meditace *Skryté dějiny* (1932) a v roce 1939 *Vzájemné dopisy O. Březiny a F.X. Šaldy*. A jen zmínka o Chalupném prozaikovi. Vydal *Fejetony* (1913) a svazek nazvaný *Vltava* (1914, rozšířen vyšel 1925), charakterizovaný jako „lyrický cestopis“.

Ukončili jsme tedy jubilejní připomenutí Emauela Chalupného, tohoto „sociologizující-

ho advokáta z Tábora“, jak se o něm v meziválečné období pohrdlivě vyjádřil jeden z jeho nepřátel; věnovali jsme se přitom hlavně jeho zájmům o oblast literatury. Škoda, že po roce 1945 jako sociolog i historik už spíše jen mlčel. Jeden český filozof, našťásti v dubčkovských letech přece jen zmozdřelý, vyjádřil se roku 1949 v článku do Rudého práva o Chalupného sociologii jako o „buržoazní pavědě“. A k jeho duchovnímu odkazu se naši sociologové, filozofové a historici, přitom nikoli jenom historikové literatury, až na nepatrné výjimky tak říkajíc smysluplně nevrátili ani na konci 60. let minulého století, kdy k tomu byla příležitost. Naštěstí nikoli poslední.

L. SOLDAN

Prof. JUDr. Jaroslav Pošváv, CSc. (1900 – 1984)

Prof. Jaroslav Pošváv patřil k těm málo profesorům brněnské právnické fakulty, kteří po jejím zrušení v roce 1950 se ještě dožili jejího znovuočtení v roce 1969 a krátký čas zde také pedagogicky působili.

Jaromír Pošváv se narodil 1. října 1900 v Brně v rodině finančního konceptního úředníka. V roce 1910 vstoupil na I. české státní gymnázium v Brně, a tam (1919) maturoval. Na podzim téhož roku se zapsal na Právnickou fakultu Masarykovy univerzity v Brně, kde 30. června 1924 také promoval. Po ukončení studií vstoupil do státní služby jako koncipient politické správy. Nejprve byl přidělen zemské školní radě v Brně, pak postupně různým oddělením zemského úřadu. Zároveň dále pokračoval ve studiu sociologie a filozofie na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity.

V září 1925 složil s velmi dobrým prospěchem politickou ustanovovací zkoušku a byl jmenován koncipientem. Po absolvování vojenské služby byl přidělen k okresnímu úřadu Brno – venkov, kde působil do dubna 1930, kdy byl přeložen na ministerstvo vnitra. Zde byl 1. ledna 1931 jmenován vrchním ministeruským komisařem, 1. ledna 1935 odborovým radou a v roce 1938 vrchním odborovým radou.